

Eigen schuld eerst

Jaap van der Stel

Koot en Bie waren meesters in de absurdistische overdrijving. Daarmee leerden ze Nederland vijftientig jaar lang op een andere manier kijken naar gezagsdragers, deskundigen en andere, tot dan toe ‘normale’ mensen. Sinds Koot en Bie kan ik niet meer gewoon kijken naar mensen als Balkenende, prins Willem-Alexander of wie dan ook, zonder mezelf af te vragen of ze nu wel of niet met verve een typetje spelen. Zetten zij hun - in mijn ogen - klungelige gedrag expres extra dik aan, opdat niemand zou denken dat ze ‘in het echt’ ook zo zijn?

De absurdistische overdrijving is een krachtig middel om bij anderen een cognitieve verandering aan te brengen die beklijft. Het succes van Koot en Bie school in het feit dat ze hun overdrijvingen van (voorheen als normaal bevonden) mensen en hun gedachten of gedragingen niet alleen correct weergaven - zij het sterk uitvergroot en selectief - maar dit ook doorspekten met humor en vooral zelfrelativering. Ze meenden wat ze speelden, maar toch ook weer niet helemaal. Ze hielden de samenleving een spiegel voor, moraliseerden er soms lustig op los, maar gingen daarbij zelden zo ver dat ze geen vragen meer duldden achter hun creaties en stellingnamen.

Het verschil tussen Koot en Bie en fundamentalisten ligt hem niet in de overdrijving die ze hanteren als middel om een boodschap voor het voetlicht te brengen - hoe absurd die ook is. Het is de humor en de zelfrelativering die fundamentalisten ontberen en wat ertoe leidt dat ze geen tegenspraak dulden. Hun vertoog en vertoon biedt geen enkel aangrijpingspunt voor discussie en beïnvloeding.

Fundamentalisten zijn er ook in en rondom de verslavingszorg. Iemand die de laatste tijd prominent zo’n typetje speelt, is Theodore Dalrymple, een Britse psychiater. Dalrymple construeerde in een recentelijk uitgegeven boekje over drugs een radicale zienswijze over verslaving, verslaafden en verslavingszorg. Simpel gezegd komt het erop neer dat onze ideeën - met uitzondering van die van hemzelf - doorspekt zijn met mythen. In plaats van de mogelijkheid dat andere visies dan die van hem ontwikkeld zijn door mensen met hun volle verstand, met integere bedoelingen en met kennis van zaken, ziet hij slechts een complot van wetenschappers, hulpverleners (en wat al niet) om welbewust een netwerk van leugens in stand te houden. Slechts uit eigenbelang, misbruik makend van de onhandigheden van drugsgebruikers en eventueel door hen daartoe gemanipuleerd, zijn zij willens en wetens op het verkeerde been gezet.

In het denken van deze psychiater is geen plaats voor (veranderingen van) hersenprocessen die zich voordoen wanneer mensen geregeld drugs gebruiken. Dalrymple schaart zich bij de aloude opvatting dat verslaving niets meer is dan onhebbelijk, moreel verwerpelijk gedrag van chronische gebruikers, die met hun volle verstand voor hun leefwijze gekozen hebben. Er zijn wellicht enkele sociale risicofactoren in het geding die de kans vergroten dat deze mensen door hun gebruik in de problemen komen, maar uiteindelijk is het hun eigen schuld. Ze weten dat en ‘dus’ kunnen ze er ook meteen mee ophouden zodra ze dat willen. Verslavingszorg is daarmee een nutteloze bezigheid, want de cliënten zijn immers niet ziek. Als de zorg werkt dan werkt hij averechts. En zo gaat het voort.

Dat iemand in zijn visie op verslaving de accenten anders aanbrengt, is goed voor de discussie. Het probleem bij Dalrymple is echter dat hij een denkwijze

Jaap van der Stel (✉)

Dr. J.C. van der Stel is sociaalwetenschapper en senior onderzoeker bij De Geestgronden, instelling voor geestelijke gezondheidszorg te Bennebroek. E-mail: j.vd.stel@geestgronden.nl.

hanteert waarin geen plaats meer is voor andere kennisbestanddelen dan de argumenten die in zijn hoofd opborrelen. Hij neemt geen kennis van de geschiedenis (behalve dat hij wat literaire en filosofische teksten uit vorige eeuwen aanhaalt), hij laat niet merken iets gelezen te hebben van de resultaten van modern psychologisch en neurobiologisch onderzoek naar verslavingsprocessen, en hij doet het voorkomen dat hij werkelijk de eerste mens op aarde is die een kritisch geluid laat horen over gangbare opvattingen. Omdat zijn woordenbrij bestaat uit een netwerk van onweerlegbare leuzen en rancuneuze verdachtmakingen, heeft Dalrymple zich buiten het wetenschappelijke debat geplaatst.

In het *Maandblad Geestelijke volksgezondheid* schreef ik een recensie geschreven over zijn boek, en het laat zich raden dat ik daarin niet enthousiast ben. Oké, degenen die 'altijd al gedacht hadden dat ...' zullen elke zin (desnoods achterstevoren gelezen) als een genotmiddel tot zich nemen. Ook aanhangers van Bin Laden, het gewelddadige broertje van Baghwan, krijgen nooit genoeg van de uitlatingen van hun idool. De recensie eindigt met een vergelijking met de Taliban: alleen door - zoals zij ook plachten te doen - de werkelijkheid samen te vatten in één karikaturaal beeld, is het mogelijk het met één schot neer te halen. Dat je daarmee niet meer bereikt dan een hoop gruzelementen, deert fundamentalisten niets. Voor moreel besef is in hun brein geen plaats.